

Croatia since Independence, War, Politics, Society, Foreign Relations, Edited by Sabrina P. RAMET, Konrad CLEWING, Reneo LUKIĆ, R. Oldenburg Verlag, München 200., 483 str.

Izniman interes međunarodne javnosti za teme vezane uz prostor bivše Jugoslavije rezultirao je još jednim važnim djelom posvećenim recentnoj povijesti Hrvatske. U knjizi *Croatia since Independence, War, Politics, Society, Foreign Relations*, koja je objavljena u Münchenu 2008. godine na engleskom jeziku, predstavljeni su radovi nekih od najkompetentnijih istraživača najnovije hrvatske prošlosti, u vremenskom rasponu od 1990. do 2008. (u pojedinim radovima). Uz pomoć Konrada Clewinga i Renea Lukića knjigu je priredila jedna od najuglednijih stručnjakinja za problematiku Jugoslavije i država nastalih nakon njezina raspada, Sabrina P. Ramet. Knjiga je koncipirana kao zbornik radova devetnaest autora koji je podjeljen u pet tematskih cjelina; uz uvod, koji osim Ramet potpisuje njezin norveški kolega Marius Søbereg, prema podnaslovu djela, zastupljena su poglavlja koja se bave naslijeđem rata, političkim i ekonomskim sadržajima, društvom i kulturom te vanjskim odnosima.

U uvodnoj riječi Ramet i Søbereg identificirali su četiri prepoznatljiva razdoblja koja su obilježila razvoj političkog života u Hrvatskoj devedesetih godina 20. stoljeća. Prvo razdoblje počinje dramatičnim napuštanjem slovenske i hrvatske delegacije 14. kongresa Saveza komunista Jugoslavije. Nepuna četiri mjeseca kasnije otvara se novo poglavlje najnovije hrvatske povijesti održavanjem slobodnih višestranačkih izbora na kojima u političku orbitu Hrvatske ulaze Hrvatska demokratska zajednica i njezin čelnik Franjo Tuđman, prvi predsjednik samostalne hrvatske države. U tom razdoblju Hrvatska 25. lipnja 1991. proglašava nezavisnost, stječe međunarodno priznatu samostalnost i vodi Domovinski rat te ratne operacije u Bosni i Hercegovini koje dovode do mirovnog sporazuma u Daytonu (studenj 1995. godine). To razdoblje obilježeno je velikim neizvjesnostima, previranjima, stradanjem najšire populacije i materijalnim razaranjem u Hrvatskoj i BiH; pobuna hrvatskih Srba 1991. prerasla je u agresiju koju je podržala Srbija i Jugoslavenska narodna armija, uslijedio je međunarodni embargo na uvoz oružja, dolazak velikog broja izbjeglica iz BiH i drugi događaji koji su odredili hrvatske tranzicijske napore i izgradnju nove države. Autori upozoravaju na pojavu nacionalizma obilježenog etničkom nesnošljivošću i ksenofobijom koji su djelomično generirani u vladajućem HDZ-u, a čije je prevladavanje otpočelo okončanjem rata. Treće razdoblje, kojim se bave radovi u knjizi, odnosi se na postdaytonsko razdoblje od prosinca 1995. do smrti predsjednika Tuđmana 1999. godine. Kao posljednje, četvrto razdoblje, naznačeno je razdoblje u kojemu se događa proces prevladavanja autoritarnih stajališta iz devedesetih godina i restauracija demokracije dolaskom na vlast koalicije "lijevog centra". Do 2005. godine Hrvatska se dokazala korektnim partnerom međunarodne zajednice te dolazi na prag ulaska u NATO i Europsku zajednicu.

Uvodno poglavlje obuhvatilo je tri rada koji čine sukus hrvatskih političkih prilika devedesetih godina. U prvome, Sabine P. Ramet i Mariusa Søbereg, naslovljenom "Challenges facing Croatia since Independence", izložen je sažet pregled nekih od ključnih "izazova" s kojima se suočila Hrvatska u naznačenome razdoblju, a predmet

su razmatranja studija u knjizi. Uz pitanje odnosa Hrvatske i Europske unije autori se osvrću na ekonomske probleme - prije svega fenomen korupcije, razmatraju "uzorke" ksenofobije u korelaciji s rezultatima najnovijih istraživanja europskoga sustava vrijednosti te dodiruju pitanja unapređivanja demokracije u eri poslije Tuđmana. Pod naslovom "Politics in Croatia since 1990" Ramet je obuhvatila nekoliko ključnih točaka hrvatske politike devedesetih godina. Naglašavajući složene okolnosti rata, autorica je pružila kritičku analizu razvoja političkog sustava i političkih stranaka. Središnja ličnost koja je odredila sve aspekte hrvatske politike bio je Franjo Tuđman. Razdoblje njegova političkog djelovanja obilježilo je stanje koje se, prema autorici, ne može jednoznačno razvrstati niti u demokraciju niti u diktaturu. Spora evolucija političkih institucija u smjeru liberalne demokracije nije bila samo posljedica okolnosti rata i tranzicijskih teškoća, već i profiliranja nove političke elite u kojoj vladajućem HDZ-u pečat daje osobnost njegova čelnika, ujedno i predsjednika države, Franje Tuđmana. Visoka koncentracija moći u rukama Tuđmana, bivšega komunističkoga generala, povjesničara i nacionalistički orijentiranog disidenta, afirmirala je autoritarni politički okvir u kome su se, kako naglašava autorica, razvijali korupcija, kronizam i nepotizam. Kao temelj svehrvatskog zajedništva istaknuta je pomirba ideoloških protivnika iz redova ustaša i partizana koja je, u kratkom roku te u ratnim uvjetima, ujedinila različite političke opcije, ali je dugoročno stvorila izvor stalnih neslaganja. Prema nekim pokazateljima Tuđmanova popularnost u Hrvatskoj ("najvažniji hrvatski državnik u povijesti") je nadrasla njegov odlazak s političke scene nakon smrti 1999. godine. Međutim, takva percepcija u Hrvatskoj bila je u koliziji s inozemnom recepcijom njegove političke uloge devedesetih; slijedom personifikacije političkog lidera sa zemljom koju predstavlja, Ramet je, kako navodi, Hrvatsku još 1998. ocijenila kao zemlju "korumpiranog populističkog pluralizma". Kao posebnu boljku Tuđmanova režima i dokaz njegove autoritarnosti autorica posebno izdvaja odnos vladajuće politike prema medijima.

U trećem uvodnom prilogu, pod naslovom "Franjo Tuđman: An Intellectual in politics", američki povjesničar James J. Sadkovich predstavio je sažetu raščlambu pojedinih aspekata Tuđmanove političke fizionomije. Za razliku od Ramet, Sadkovich je kao povjesničar s mnogo više nijansi i slojevitosti te uz umanjivanje "osobnog angažmana" (projekcije osobnih etičkih stajališta) pristupio analizi Tuđmana kao povijesne ličnosti. Uvodno, Sadkovich se osvrće na Tuđmanovu intelektualnu pozadinu, prije svega ulogu povjesničara, čiji se interesi i intelektualno sazrijevanje događaju u složenim okolnostima komunističke Hrvatske i Jugoslavije nakon Drugoga svjetskog rata. Razlikujući razine Tuđmanove (pretežno inozemne) percepcije, u povijesnom kontekstu previranja u prijelomnim devedesetim godinama, Sadkovich se osvrće na stereotipe prema kojima je Tuđman ocjenjivan kao rasist, proustaški simpatizer i antisemit, političar koji je poticao korupciju te zajedno s Miloševićem dijelio BiH. Za razliku od mnogih drugih inozemnih analitičara Sadkovich u svojoj analizi naglašava kako je Tuđman, prije svega, bio staromodan političar na čije je stajalište u velikoj mjeri utjecao njegov historicizam i konzervativizam, a ti aspekti njegova intelektualnog profila činili su ga političarom koji je lako postajao metom ne samo nesklonih medija, nego i međunarodne zajednice. Kontrast Sadkovicheva oslikavanja Tuđmana u odnosu prema interpretaciji Sabine Ramet nametnula se koncepcija knjige jer je već u uvodnom poglavlju potencirala ne samo erudiciju i kompetentnost zastupljenih autora, već i otvorenost prema različitim tumačenjima fenomena najnovije hrvatske povijesti.

Kratkim pregledom najvažnijih događaja vezanih uz jedan od glavnih okidača raspada jugoslavenske države – pobunu Srba u Hrvatskoj, Nikica Barić je otvorio poglavlje koje se pozabavilo problematikom hrvatskoga ratnog naslijeđa. U prilogu pod naslovom “The Rise and Fall of the Republic of Serb Krajina (1990-1995)” Barić je, kao jedan od kompetentnijih autoriteta za to pitanje, upozorio na genezu srpske pobune u Hrvatskoj prikazujući je kao sastavnicu veliko – državne politike Srbije Slobodana Miloševića. Uz prikaz najznačajnijih epizoda kratke povijesti tzv. Republike Srpske Krajine, Barić naglašava konstantnu nepomirljivost rukovodstva Srba, kako u pregovorima s hrvatskim vlastima, tako i u prihvaćanju bile kakve forme posredovanja koje bi rezultiralo mirnom reintegracijom. Nakon vojne intervencije 1995. godine takvo držanje dovelo je do masovnog odlaska srpske populacije iz Hrvatske. U prilogu “Croatia’s Discourse about the Past” Dunja Melčić problematizira neka od kontroverznih pitanja hrvatske politike devedesetih. Uz osvrt na karakteristike društvenih previranja u hrvatskom društvu, povezanih s problemom suočavanja s prošlosti (npr. zločini antifašizma i komunizma), Melčić je otvorila pitanje hrvatske politike prema BiH i dala svoju interpretaciju sastanka Tuđmana i Miloševića u Karadorđevu 1991. godine. Najzanimljiviji dijelovi njezine analize hrvatske politike prema BiH obuhvatili su poveznicu između osobnih povjesničarsko-intelektualnih i političkih stajališta hrvatskog predsjednika Franje Tuđmana. Slično Sadkovichu, Melčić zapaža kako je na hrvatski odnos prema BiH utjecalo Tuđmanovo arhaično shvaćanje povijesti koje je u osnovi određeno nacionalizmom i statičnim etno – ideološkim pozicijama. Sudbinom izbjegle srpske populacije s područja tzv. Republike Srpske Krajine, nakon Oluje 1995. godine, pozabavila se njemačka antropologinja Carolin Leutloff-Grandits. Uz sažetu retrospektivu političkih događaja iz prve polovice devedesetih Leutloff-Grandits fokusira svoja razmatranja na pitanja problema s kojima se susrela srpska populacija kao dio prisilnih migracija koje su obilježile jugoslavenske ratove. U tom sklopu težište je stavljeno na pitanje povratka srpskih izbjeglica u Hrvatsku nakon 1995. godine, prije svega politiku hrvatske vlade i pravne probleme reguliranja statusa Srba u Hrvatskoj; svoje postavke autorica je popratila sažetom analizom etničke politike i inter – etničkih odnosa na mikrorazini kninske regije.

Kao treća tematska cjelina u knjizi zastupljena je problematika političkih i ekonomskih odnosa u Hrvatskoj. U radu pod nazivom “Political Culture, Socio-Cultural Values and Democratic Consolidation”, sociologinja Davorka Matić usmjerila je svoje istraživanje na pitanje demokratizacije hrvatskoga društva. Jedna od središnjih teza, kojom problematizira hrvatski put u demokraciju, ističe povijesnu poveznicu post-komunističkog društva, autoritarne vlasti i političke represije sa specifičnim okolnostima raspada Jugoslavije, etničkim sukobima koji su generirali porast netolerancije prema manjinama i ksenofobiju. Raščlanjivanje tih pojava autorica analizira u kontekstu odnosa državotvornosti i demokratske konsolidacije, razlikujući pritom razdoblje nakon postizanja teritorijalnog integriteta Hrvatske 1998. godine te promjena u politici nakon Tuđmanove smrti 1999. čime otpočinje institucionalna konsolidacija. U završnom osvrtu analiziraju se pokazatelji demokratizacije hrvatskoga društva koji upućuju na razinu političke kulture i potporu stanovnika Hrvatske različitim aspektima demokratskih procesa.

Odnos civilnih i vojnih struktura u Hrvatskoj “Civil-Military Relations in Croatia (1990-2005)” obradio je Rene Lukić. Pitanje civilno-vojnih odnosa autor ističe kao

jedan od najspornijih aspekata demokratske tranzicije hrvatskog društva. Tu problematiku razmatra u dva razdoblja. Prvo razdoblje određeno je vremenskim dolaskom Tuđmana na vlast i HDZ-a od 1990. do 2000. godine, te nakon smrti predsjednika gubitkom vlasti HDZ-a. U tom razdoblju apsolutnu dominaciju na karakter civilno-vojnih odnosa imaju predsjednik Tuđman i ministar obrane Gojko Šušak, koji u najvećoj mjeri odlučuju o svim ključnim pitanjima hrvatske obrane, ali i političkim pretpostavkama i smjernicama vojnog angažmana u Hrvatskoj i BiH. U drugom razdoblju 2000. - 2003., naznačeni su problemi s kojima su se suočili nasljednici Tuđmana i Šuška (depolitizacija vojske, obavještajne zajednice i sl.), dok se razdoblje koje slijedi od 2003. do 2005., ocjenjuje kao novo poglavlje demokratizacije civilno-vojnih odnosa u kome se teži usklađivanju hrvatskih standarda s normama zapadnih demokracija, poglavito NATO – saveza. Sljedeći autor, koji zaključuje poglavlje o političko-ekonomskim odnosima, je ekonomist i slavist Bruno Schönfelder. U prilogu pod naslovom “The Impact of the War on the Economy” Schönfelder daje presjek ekonomskih problema koji su obilježili tranziciju hrvatskoga društva, uz poseban osvrt na ratne prilike. U izradi studije autor je analizirao statističke podatke za razdoblje 1991. - 1996. godine. U osvrtu na obilježja fiskalne politike u naznačenom razdoblju Schönfelder upozorava na niz problema u različitim pristupima i interpretacijama koji proizlaze iz različitih pozicija razumijevanja ekonomskih kategorija postkomunističkog društva (npr. zamagljena razlika između državnih financija i imovine). U dobro strukturiranom radu autor se pozabavio pitanjima odnosa ekonomskog razvoja i ratnih razaranja te opadanjem ekonomskih aktivnosti, problemima gubitaka ljudskih resursa, uvođenjem nove hrvatske valute i pojavom inflacije te dvojbama uz uvođenje ratne ekonomije.

Kao posebnu zanimljivost djela o Hrvatskoj nakon njezina osamostaljenja treba istaknuti poglavlje koje se bavi rubnim, ali ne manje važnim i zanimljivim aspektima društvenog razvoja u sklopu razmatranja odnosa društva i kulturnih tendencija. Tako Gordana P. Crnković u prilogu “Non-Nationalist Culture, Under and Above the Ground” otvara raspravu o hrvatskoj urbanoj “underground” kulturi u kojoj kontrastno oslikava odnos primarno mlađih naraštaja prema jugoslavenskom naslijeđu pop kulture i književnosti. Fenomen prihvatanja mlađih naraštaja u Hrvatskoj kulturnih utjecaja iz Srbije i ostalih dijelova bivše Jugoslavije autorica elaborira vlastitim iskustvima i prikazom djelovanja alternativne kulturne i političke scene koja predstavlja otklon od rigidnoga populističkog ozračja i autoritarnosti vlasti (proturežimski orijentirani intelektualci, opozicijski mediji). U prilogu “Contemporary Croatian Literature: Under the Star of Orwell”, posvećenom položaju i društvenoj funkciji književnosti u post-jugoslavenskom hrvatskom društvu, ista autorica pružila je presjek literarnih preokupacija najvažnijih suvremenih hrvatskih književnih autora. Ispreplićući univerzalne Orwellovske humanističke poruke s prikazom pronicanja hrvatske aktualne zbilje iz pera vodećih hrvatskih publicista i literata, autorica je još jednom komplementranom perspektivom dopunila svoja zapažanja o suvremenome hrvatskom društvu. Prikaz položaja i utjecaja Katoličke crkve u Hrvatskoj nakon stjecanja nezavisnosti pružio je Thomas Bremer u radu “The Catholic Church and its Role in Politics and Society”. Zaključujući kako Katolička crkva predstavlja jednu od najutjecajnijih organizacija u nezavisnoj Hrvatskoj autor naglašava kako je to jedina organizacija koja za vrijeme komunizma nije potpala pod utjecaj partije i vladajućih elita. U kratkom pregledu djelovanja crkvenih krugova nakon devedesete autor apostrofira pitanja poput odnosa Katoličke crkve prema problematici nacionalizma i modernizacije – posebice s obzi-

rom na ratne uvjete, odnos crkve i države u novim okolnostima državnog osamostaljenja Hrvatske, unutrašnja razvojna pitanja Katoličke crkve te njezine "vanjske poslove". Autor naglašava različitost stajališta pojedinih pripadnika klera u mnogim pitanjima, s obzirom na turbulentne društvene okolnosti demokratske preobrazbe hrvatskoga društva.

Prilozi Deana Vuletića "Gay Men and Lesbians i Maple Razse Mutual Aid, Anti-Authoritarianism, and Dumpster Diving: Anarchist Activism in Croatia since 2000", kojima se zaključuje poglavlje "Društvo i kultura", potvrđuju odmak od fokusiranja primarno ratnih i uže političkih tema prema "rubnim" društvenim sadržajima koji okupiraju razvijene demokracije. Uzimajući u obzir okolnosti tranzicije i rata Vuletić razmatra društveni odnos prema homoseksualizmu i analizira društveni kontekst pojave homofobije u Hrvatskoj. Kao referentna stajališta prema tom pitanju u posljednja dva desetljeća izložene su pozicije najvažnijih društvenih čimbenika poput HDZ-a, opozicijskih stranaka te Katoličke crkve. Razsa, pak, pruža uvid u hrvatsku anarhističku scenu koja svojim naglašeno internacionalističkim konotacijama i intelektualizmom reprezentira radikalni otklon od populizma političkog i kulturološkog "mainstreama" Hrvatske devedesetih. U kontekstu prilika u Hrvatskoj lokalni anarhizam naglašava primat civilnog nasuprot nacionaliziranome društvu te pripadnost međunarodnom pokretu protiv ekonomske globalizacije.

Posljednja tematska cjelina u knjizi posvećena je vanjskim odnosima i međunarodnom položaju Hrvatske nakon stjecanja nezavisnosti. Prvi rad Jean-François Morela "American-Croatian Relations during the 1990s" naznačio je osnovne crte američko-hrvatskih odnosa tijekom raspada Jugoslavije i stvaranja nove geopolitičke slike Balkana. Uzdržanost američke administracije u prvoj fazi jugoslavenske krize, posebice u vrijeme agresije na Sloveniju i Hrvatsku, kompenzirana je postupnim preuzimanjem vodeće uloge SAD-a u mirovnim nastojanjima međunarodne zajednice nakon zaoštavanja prilika u BiH 1993. godine. Nakon odlučujuće diplomatske inicijative SAD-a početkom 1994. godine, koja rezultira prekidom hrvatsko-muslimanskih sukoba, u prvi plan hrvatsko-američkih odnosa dolazi vojna suradnja. Nakon poraza velikosrpske opcije, SAD organizira Daytonsku mirovnu konferenciju koja postaje osnovicom mirovne arhitekture u regiji. Zbog nesuradnje s Haagom i usporavanja demokratskih procesa, odnosi Hrvatske i SAD-a se pogoršavaju sve do smrti predsjednika Tuđmana 1999. godine. Pitanje uloge njemačke politike prema Hrvatskoj u kontekstu raspada Jugoslavije obradio je iz zanimljive točke gledišta Konrad Clewing u prilogu "Gaining Power and Status through Engagement and Active Diplomacy: The Croatia Policy of United Germany". Uz kratki osvrt na odlučujuću inicijativu za međunarodnim priznanjem Hrvatske i Slovenije 1991. godine autor se usredotočio na povezanost jugoslavenske krize - te u tom sklopu njemačke politike prema Hrvatskoj - i njemačke međunarodne afirmacije nakon ujedinjenja. Unatoč povremenim disonantnim tonovima u hrvatsko-njemačkim odnosima, poput epizode s njemačkim rukovođenjem europskom administracijom u Mostaru 1994. godine, kronološki prikaz hrvatsko-američkih odnosa devedesetih otkriva kontinuitet dobrih odnosa proizašlih iz zajedničkog interesa međunarodne afirmacije dviju zemalja. Ipak, autor naglašava kako Njemačka nipošto nije progledavala kroz prste Hrvatskoj u pitanjima razvoja demokracije i neprincipijelne politike prema BiH te da je unatoč dosljednom zastupanju teritorijalnog integriteta Hrvatske bila protiv vojnog razrješenja problema okupiranih područja.

Uvid u hrvatsko-britanske odnose pružila je Carole Hodge u članku "Britain's Relations with Croatia: A Study in Active Diplomacy". U traganju za mirom na turbulentnom Balkanu britanska vlada se oslanjala na projekcije prošlosti u kojima je jaka Srbija uvijek igrala središnju ulogu. Tako je u događajima početkom devedesetih engleska politika imala veliki utjecaj na suprotstavljanje međunarodnom priznanju Slovenije i Hrvatske te nametanju embarga na uvoz oružja koji je praktično favorizirao pozicije Srbije združene s Jugoslavenskom narodnom armijom. Optimistično gledanje na mirovnu suradnju Beograda u mirovnom procesu karakteriziralo je i mirovne napore međunarodnih medijatora među kojima dominira anglosaksonski, prije svega engleski pogled na krizu sve do američkog preuzimanja inicijative 1994. godine. Osvrt na odnose Hrvatske sa Srbijom i Crnom Gorom izložio je Reneo Lukić u članku "Croatia's Relations with the Union of Serbia and Montenegro and the Federal Republic of Yugoslavia (FRY)". Uz kratku rekapitulaciju hrvatsko-srpskih sporova i rata u Hrvatskoj u prvoj polovici devedesetih autor se usredotočio na problematiku normalizacije odnosa između Hrvatske i Srbije nakon toga razdoblja. U tom sklopu, uz normalizaciju političkih odnosa i razvoj ekonomskih odnosa, posebno su apostrofirana pitanja vezana uz posljedice rata: percepcije rata u Hrvatskoj i Srbiji, uloga srpske manjine u Hrvatskoj i hrvatske u Srbiji u odnosima dviju država te pitanja odgovornosti za rat i odnosa prema ratnim zločinima. Radom Vjerana Pavlakovića "Better the Grave than the Slave: Croatia and the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia" zaokružena je tema hrvatskih vanjskopolitičkih odnosa. Uz pružanje osnovnih informacija o problematici ratnih zločina počinjenih u recentnim jugoslavenskim ratovima, autor je prikazao tri razdoblja odnosa hrvatske vlasti prema ICTY-ju. U prvome, naznačenom kao „Tuđmanova era“ (1996. - 1999.), Hrvatska uz velike otpore postupno ostvaruje suradnju s istražiteljima u Haagu pri čemu je središnji događaj izručenje bosansko-hercegovačkih Hrvata. U sljedećem razdoblju Račanove administracije (2000. - 2003.) dolazi do napretka u suradnji sa sudom u Haagu, ali to izaziva burne prosvjede koje, u mnogim slučajevima, npr. Splitu 2001., predvodi tada opozicijski HDZ. Međutim, dolaskom na vlast HDZ-a i njezina čelnika Ive Sanadera (treće razdoblje od 2003. do danas) suradnja s Haagom je unatoč povremenim trzavicama unaprijeđena.

ALBERT BING

Revizija prošlosti na prostorima bivše Jugoslavije, Zbornik radova, ur. Vera KATZ, Institut za istoriju, Posebna izdanja: knj. 4., Sarajevo, 2007., 337 str.

Pitanje događaja u bivšoj Jugoslaviji i državama sljednicama propale Federacije nadasve je aktualna tema koja se interpretira s različitih aspekata, a svakako je zanimljivo i pitanje predstavljanja povijesnih događaja na tome području, bez obzira jesu li oni starijeg nadnevka ili iz nedavne prošlosti vezane uz raspad SFRJ. Rasvjetljavanje glavnih uzroka prerade prošlosti i upotrebe mitova, ali i razmjena mišljenja o pravicima historiografskog razvoja u bivšim jugoslavenskim republikama nakon sloma SFRJ, s obzirom na činjenicu da se objavljuje puno knjiga u kojima se prošlost često tretira